

מהות הביעור. רש"י כתב: מפקירם במקום מרמס חיה ובהמה. [יש מפרשים בדעת רש"י דהיינו איבוד (עפ"י ר"י קורקוס, מובא בכסף משנה; מנחת חינוך שכט, ז). ואילו הרמב"ן (ויקרא כה, ז), כתב שאולי סובר שצריך להפקירם לאדם ולבהמה משום שנאמר ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה. ולזה תואם לשון רש"י שלפנינו, 'במקום דריסת חיה ובהמה' [ולא 'למרמס' כמש"כ התוס' בשם רש"י]. עפ"י אמת ליעקב]. והתוס' כתבו שמותרים הפירות לעניים לאכילה – כרבי יהודה [אך לא לעשירים בעלי השדות – מפני החשד. עפ"י רמב"ן שם]. ולרבי יוסי מותרים אף לעשירים. ובתוספתא פשו: מחלקם לשכניו קרוביו ומיודעיו ומוציא מפתח ביתו ומפקירם לכל, ואחר כך יכול להכניסם לתוך ביתו ולאכלם עד שיכלו. ואולם הרמב"ם (שמיטה ג, ז), פסק שלאחר הביעור אסורים הפירות באכילה. ומפרש 'ביעור' – מן העולם, ולא ביעור מרשותו. [וגרס כן בדברי רבי יוסי, 'אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים'. עפ"י כסף משנה]. והראב"ד כתב – וכן פירש המקראות – ששני ביעורים הם; בתחילה כשכלו הפירות מאותה העיר ומתחומיה, מוציאים לאוצר שליד בית דין ומתחלקים שם לכל אחד שלש סעודות, ואם אין אוצר או בית דין – מפקירם לכל. ולאחר שכלו מכל אותה הארץ, חייבים לאבדם מן העולם. להלכה הוכרע על ידי מרבית הפוסקים לנהוג הפקרה, כדעת רש"י רמב"ן תוס' ר"ש רא"ש (עפ"י פאת השלחן כז; מהר"ל דסקין; משפט כהן פג; חזון איש כא). הגיע זמן הביעור ולא ביער כמצוה – נאסרים הפירות לכל, אף לדעת הראשונים שמצות הביעור מתקיימת בהפקרה לבד (עפ"י חזון איש סדר השביעית ה; קובץ אגרות חזו"א ח"א רה וח"ב קסב – עפ"י התוס' ועוד. וכן הורה הגרי"ש אלישיב שליט"א). ויש מתירים לבער אם לא ביער במועד הביעור בגלל שגגה או אונס (עפ"י ספר חרדים; שערי צדק (לבעל החיי-אדם) יט, ה; מנחת שלמה נא, יז ובתשובה שנדפסה בקובץ 'המעין').

דף נג

'אוכלין בענבים עד הפסח, בזיתים עד העצרת, בגרוגרות עד החנוכה, בתמרים עד הפורים'. יש לשאול: כיצד אפשר לקבוע תאריך מדויק לביעור הלא הכליון לחיה מן השדה אינו חל ברגע אחד ובזמן מדויק, והרי אם הפקיר בשעה שעדיין לא כלו, ולאחר חזר וזכה בפירות – לא עשה כלום. ואם כבר כלו קודם שביער – הרי לא ביער במועד, ושוב נאסרים הפירות. ונראה שהזמנים הנקובים כאן, ענינם שמאז ואילך יש להתחיל לחשוש שמא כלו בשדה, ולכן אסור להחזיק את התמרים מפורים וכדו' כאדם המחזיק בשלו אלא צריך לבערם ולהשאירם הפקר עד שידע בבירור שכלו מן השדה. והוא הדין לכל הפירות; כאשר אינו יודע בדיוק מתי כלים מן השדה, אין מועיל מה שיפקיר בכל יום מספק ויזכה בהם בו ביום עד שיצא הספק מלבו, אלא צריך להשאירם הפקר ולא לזכות בהם עד לאחר שידע שכבר כלו מן השדה (עפ"י מנחת שלמה נא, יח). ויכול להכניס הפירות לביתו מיד לאחר שמפקירם ובלבד שלא יזכה בהם להיותם שלו, וכשמפקיר בפני שלשה אומר להם שהפירות יישארו הפקר גם אם אכניס הפירות לביתי. ולאחר שכלה זמן הביעור בודאות, יכול לזכות בהם (עפ"י הגרשו"א, הובא ב'הליכות שדה' גליון 90, עמ' 9). מדברי חזון איש (סדר השביעית ה) משמע שזמן הביעור נקבע בימים ולא בשעות ורגעים [והטעם נראה לפי שאי אפשר לעמוד על זמן מדויק כזה, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת], ולדבריו משמע שיכול להפקיר ולזכות כל יום ויום עד שיצא הספק מלבו.

‘ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה, עגלים וסייחין שלמין ושבורין. רבי יהודה מתיר בשבורה. בן בתירא מתיר בסוס’. למסקנת הסוגיא במסכת עבודה זרה (טו), הטעם שאסרו חכמים מכירת בהמה גסה לנכרי הוא גזרה משום שאלה ושכירות, ונמצאת בהמתו של ישראל אינה שובתת בשבת. וכן משום ‘נסיוני’ – שמא ימכור סמוך לשבת וינסנה המוכר הישראלי, שהיא רגילה לקולו, כדי להראות כיצד היא הולכת טעונה, ונמצא מחמר אחר בהמתו בשבת.

ובשבורה, מפני שאינה בת מלאכה התיר רבי יהודה. וכן סוס שנועד לרכיבה ואין עושים בו מלאכה – התיר בן בתירא (וע’ בפירוט בסוגיא בע”ז טו–טז ובשבת צד וריש בכורות).

כתבו התוס’ (בע”ז טו.) ושאר פוסקים שעכשיו נוהגים התר בדבר, למכור להם בהמה. וצדדו כמה טעמים. ואולם כתב רבנו ברוך, שאין להתיר אלא מכירה של סוס פרטי וכדומה, אך אין להתעסק בהם במסחר, לקנות על מנת למכור להם.

אחד הטעמים שכתבו הפוסקים לכך שנהגו התר – לפי שאיננו דרים יחד ואי אפשר לנו להתפרנס זה מזה. ולכאורה לפי טעם זה היה מקום לחוש במקום שדרים יחד ואין נזק במניעת מכירה להם, כגון בזמננו ובמקומנו. ואולם מובא גם טעם נוסף בפוסקים, שאין לנו חשש ‘נסיוני’, לפי שאין אנו בקיאים בדבר.

ושאלתי להגר”ח קניבסקי שליט”א, אם יש מקום לחוש להחמיר בדבר. וכתב: **אחרי שהפוסקים התירו לא חילוק, ומ”מ כתב הש”ך שבעל נפש ימעט.**

ומצינו כיצא בזה; במה שכתבו הראשונים (במו”ק כא.) שעתה לא נהגו בכפיית המטה באבל, ונתנו טעמים בדבר. והטעמים שנתנו אינם שייכים במקומנו, ואעפ”כ רוב העולם אין נוהגים כן. וכן יש דוגמא מנר חנוכה שאעפ”י שאין עתה סכנה להדליק בחוץ, רבים ממשיכים להדליק בפנים. וכיו”ב כתב בהר צבי (ב”ק עט) אודות גידול בהמה דקה בא”י, שהואיל ובזמן שלא היו שדות לישראל נתבטל האיסור, צריך מנין חדש לאסור. והוכיח יסוד זה מהירושלמי (סנהדרין ג,ה) [וכן מובאת סברא זו בשיעורי הגריש”א שליט”א (ב”ק שם) בשם החזו”א]. ואילו בשו”ת יביע אומר (ח”ג חו”מ ז) דחה הראיה מהירושלמי.

והטעם לאסור בבהמה דקה, במקום שנהגו – יש מפרשים משום חשש רביעה; או מפני שהוא מפקיע בכך נתינת מתנות כהונה (ע’ ע”ז יד–טו ובר”ן וריטב”א שם; מהר”ם חלאוה, מהירושלמי). ואולם רש”י מפרש שמא יבוא למכור גסה. והש”ך (ביו”ד קנא סק”ט) תמה הלא בבהמה גסה אינו אלא גזרה משום שאלה ונסיוני, ואם כן מה טעם יש לאסור בדקה והלא היא גזרה לגזרה.

ובשו”ת פרי יצחק (ח”א כד) כתב, כיון שאין זה אלא מנהג חומרא ולא איסור, מה בכך שהחמירו על עצמם בכעין גזרה לגזרה.

יש להסתפק בדעת הש”ך שהקשה, האם משום שסובר שבכגון זה אין סברה שייחשב ל’מנהג’ [כדוגמת מה שהביאו התוס’ מהירושלמי שמנהג מניעת מלאכה במוצאי שבת לאחר השלמת התפילה – אינו ‘מנהג’ ועל דרך זו יש לפרש פרש”י לעיל ג: שאף במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה קודם חצות, אין איסור קודם האור או הנץ החמה, היינו אפילו אם נהגו כן אינו מנהג, ול”ק קושית התוס’]. או שמא כיון שמ”מ יש כאן הרחקה וסייג, מנהגם מנהג, אלא שהניח שחילוקי המנהגים בנידון זה יסודם במחלוקת בעיקר תקנת חז”ל האם אסרו גם בדקה, ולא משום שנהגו הרחקה בעלמא. אך צ”ע מה מקור היה לו להנחה זו. וע”ע בענין מכירת בהמה דקה לעכו”ם, ביוסף דעת ע”ז טו.

‘אסור לו לאדם שיאמר בשר זה לפסח הוא, מפני שנראה כמקדיש בהמתו ואוכל קדשים בחוץ’. וגם כשאוכל בירושלים אסור, שנראה כשוחט קדשים בחוץ [אפשר שפשט ‘אוכל קדשים–בחוץ’ – אוכל קדשים שנשחטו בחוץ].

‘דוקא בשר אבל חיטי לא, דמינטר לפסחא קאמר’. לאו דוקא חטים אלא כל דבר שאינו ראוי לקרבן פסח מותר (עפ”י תפארת שמואל על הרא”ש).

דעת הרא"ש והטור שאפילו בשר בהמה שאינה ראויה לפסח כגון עגל, שפיר דמי. ויש מתירים לפי זה אפילו בעז וכבש גדולים (עפ"י פרישה). ויש אוסרים בכל בהמה אטו כבש וגדי – ולכך נקט רב פפא 'חטים' (עפ"י פמ"ג תסט מ"ז ב דעת הרוקח). ויש מתירים בעופות ודגים. ונקטו 'חטים' לומר שאעפ"י שהן ראויות להיקרב על גבי מזבח למנחות מותר, וכל שכן בשאר דברים שאינם ראויים למזבח (ב"ח).

אפשר עוד שלכך נקט רב פפא חטים, כי היה עולה על הדעת שבאמירתו 'לפסח' עלול להשתמע שמכין חטים לצורך אכילת הפסח ככתוב ואכלו אותו צלי אש ומצות, ונראה מתוך דבריו שאוכל קדשים בחוץ. אבל שאר מינים ודאי אין משמעות 'לפסח' אלא חג הפסח.

ויש חולקים וסוברים שבדוקא נקטו מין תבואה הראוי למצה, שכן דרך בני אדם לומר חטים אלו לצורך מצה כדי להפליג בשמירתם, ואין חוששים שהשומע יהא סבור שכוונתו למכרם ולקנות בדמיהם קרבן פסח, אבל בשאר דברים [ואפילו כלים] אסור (עפ"י מאירי; רבנו דוד; א"ר סק"ג. וכתב המאירי שבזמנים אלו נראה שיותר בכל דבר [מלבד במקולס שאף בסתם אסור], כי כן הדרך לומר זאת גם על שאר דברים).

(ע"ב) 'שאלמלא תודוס אתה גורנו עליך נדוי... רבי יוסי בר אבין אמר: מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים היה'. יש לשמוע מכאן שיש רשות להמנע מלנדות את החייב נידוי, בגלל חשש מניעת ריוח של תלמידי חכמים, כל שכן משום גרם היזק ממונם.

וכן מותר להמנע במקום חשש סכנה למנדים – שהרי רצו לומר שבעל אגרופים הוא ולכך לא נידוהו (עפ"י חות יאיר קמא. וע"ע חתם סופר כאן).

יש מי שכתב שזה רק כששב מחטאו, אבל כשהתרו בו ועדיין עומד במרדו, מנדים אותו ללא נשיאת פנים (עפ"י חק יעקב תעו).

ע"ע בספר פלא יועץ ('חנופה') שהביא מכאן סמך לכך שאם העשיר עשה קצת שלא כהוגן, אין לזלזל כל כך בכבודו.

ז'מה צפרדעים שאין מצוין על קדושת השם כתיב בהו ובאו ... ובתנורין ובמשארותיך, אימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם' – ועל כן נמלטו, כמו שנאמר וימתו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדת – אבל לא מן התנורים (עפ"י שוחר טוב כה; בעלי התוס' ובעל הטורים פר' וארא).

יש מפרשים שזהו ה'קל וחומר' שלמדו חנניה מישאל ועזריה מצפרדעים; שעל ידי מסירות נפש לקידוש השם יינצלו, ולכך היה מותר להם להכנס לכבשן האש (ע' שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, יח תשל"ב כג תשל"ג; הערת הרי"ק רייניץ לבעה"ט שם).

וע"ע בני יששכר ניסן י, ה; חדושי הנצי"ב; דעת חכמה ומוסר ח"א קד וח"ב נה; אור הצפון ח"ב עמ' קלח; ברכת אברהם).

'איבעיא להו תודוס איש רומי גברא רבה הוה או בעל אגרופין הוה. תא שמע עוד זו דרש תודוס... מטיל מלאי לכיס של ת"ח היה...' בבאור החילוק בין שחר המסייע למצוה לשחר המסייע לתורה – ע' לנצי"ב בפירושו הרחב דבר (במדבר כא) ובשו"ת שלו ח"ג יד.

'ככתבם וכלשונם'

'כל הדברים הטבעיים הם עושים רצון הש"י, כמו שכתוב כל פעל ה' למענהו – לקילוסו (שוחר טוב תהלים קמח). ואיתא בחולין (ז). ברבי פנחס בן יאיר שפגע בלכתו לפדיון שבויים בגינאי נהרא,

'אני הולך לעשות רצון קוני' – מה שהוא בטבעו כך. ולפיכך גם האדם כשעושה מעשים הטבעיים שהוא מוכרח בהם מצד טבעו, נקרא הולך לעשות רצון קוני ויש מצוה בדבר, ובכלל גם כן אכילה ושתייה וזיווג שהוא בטבע כבכל בעלי חיים הטבעיים שאינם בחייריים, ובלבד מה שהוא בהכרח כגון אכילה לרעבון, וכן זיווג על דרך שכתב הרמב"ם כשהטבע טובעו לכך... ובזהר פנחס (רכב): ובפרק שירה, דצפרדע אמרה לדוד שהיא מקלסת יומם ולילה להש"י, והיינו דמה שצווחת בקולה כיון דהכל למענהו – לקילוסו, הרי פעולתה תמידית לקילוס להש"י, וצריך האדם ללמוד מהם, כדרך שאמרו בפסחים דחנניה מישאל ועזריה למדו קל וחומר מצפרדעים, ואף על פי שהם אינם בעלי בחירה, רק מכל מקום למידין שעשיית רצון הש"י הוא גם במסירות נפש וביטול הדבר ההוא, שהרי כך ראינו יסד הש"י בצפרדעי מצרים דכשיש קידוש השם בדבר הם פועלים פעולתם במסירות נפש הגם דבטבע כל הברואים לברוח מדבר המזיקם, ומוזה למדין בבחירה גם כן לשמור הגוף ולשבות מפעולתו גם במצות ה' דוגמתם הם בפעולתם הטבעית, אבל בפעולה שיש בה קדוש השם צריך מסירות נפש כמוהם. וכמו שנאמר מלפנו מבהמות ארץ וגו' – שאנחנו בפעולתנו הבחיריית למדים מהם' (צדקת הצדיק קעג).

*

'... הנה בי"ב שבטי י-ה נתן הקב"ה אור וחיים שאין אחד דומה לחבירו... לזה נמשך כח חיותו ממדות האהבה ולזה ממדות היראה וכדומה. ועבור זה נמצא כל הפלוגתות בגמרא, אף כי הכל הולך למקום אחד, כדי לקיים רצון הש"י, כמו שמצאנו בגמרא בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק שניהם לדבר אחד נתכוונו. וכן הוא כל הפלוגתות, כי מקורם ממקום אחד' (מתוך מי השלוח ח"א ויחי).

וכ"ה בהקדמת ספר התניא: '... והנה אף בהלכות איסור והיתר הנגלות לנו ולבנינו, מצאנו ראינו מחלוקת תנאים ואמוראים מן הקצה אל הקצה ממש, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, לשון רבים, על שם מקור החיים לנשמות ישראל הנחלקות דרך כלל לשלשה קוין, ימין ושמאל ואמצע, שהם חסד וגבורה וכו' ונשמות שרשן ממדת חסד הנהגתן גם כן להטות כלפי חסד להקל בו' כנודע...'

'... כי התרי"ג מצות נתן ה' לישראל והם שוים לכל נפש לקיימם מבלי שום שינוי לנפש אחת מחבירו, אך עדותיו היינו טעמי המצוות, כל אחד ואחד מרגיש טעם בהמצוה טעם מיוחד שאין חבירו מרגיש בו, ולא כפי הבנת חבירו. וכמו שמצינו בגמרא 'בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק – שניהם לדבר אחד נתכונו', כי בתחילה היה נראה שהאחד חולק על חברו, אך באמת לא נחלקו כי שניהם לדבר אחד נתכוונו ולא יחלוק אחד על מדותיו של חברו כי יבין שחברו לא יוכל להשמר רק באופן אחר, לא כפי שמירתו. ועל זה נאמר להדוף את כל אויביך מפניך – וזה קאי על בעלי מחלוקת מישראל, ולא שיאבדם ח"ו, רק ידחה אותם מפניך שלא יטרידו אותך מעבודתך' (מי השלוח שם סו"פ ואתחנן).

- א. לפרש"י, איסור ספיחים המדובר הוא לאחר הביעור, והכרוב אין לו ביעור כי הוא מתקיים בארץ כל ימות הגשמים, לכן אינו אסור מן הדין אלא שחכמים גזרו. ורבנו תם מפרש שמדובר קודם הביעור, ודרש רבי עקיבא לאסור ספיחים מהתורה. ולפי שיטתו נחלקו רבי שמעון וחכמים האם יש לגזור בספיחי כרוב, הדומים לאילן ולא לזרעים, אטו ספיחי זרעים, אם לאו. ואולם חכמים חולקים על רבי עקיבא וסוברים שאין איסור מהתורה אלא לאחר הביעור (מולבהמתך ולחיה אשר בארצך...), אבל קודם זמן הביעור אין איסור ספיחים אלא מדרבנן [וכן הלכה], הלכך אין לגזור ספיחי כרוב אטו שאר ספיחים. ורבנו נסים גאון מפרש בספיחים של שביעית שיצאו למוצאי שביעית, שאסורים מדרבנן עד שיעשו כיוצא בהם, מפני הרואים שסברו שלקטם בשביעית. ובספיחי כרוב לא גזרו לרבי שמעון מפני שהם גדלים במהרה. ודוקא לרבי עקיבא שעיקר איסור ספיחים מהתורה, אבל לחכמים אין לגזור ספיחי כרוב אטו שאר ספיחים כאמור (וע"ע ר"ש שביעית; חזו"א שביעית ט, ב – בדעת הרמב"ם).
- ב. ספיחי ערב שביעית שלקטם בשביעית, אף על פי שיש להם דין שביעית לענין סחורה ושאר הלכות [שהרי בירק הולכים אחר זמן לקיטתו], אין בהם איסור ספיחים. כן כתבו התוס' כאן. ואילו במקומות אחרים (ר"ה יד: וסוכה לט:) משמע בתוס' לכאורה שאין חילוק בין איסור ספיחים לשאר הלכות, אלא לעולם הולכים בירק אחר גמר גידולו, וכל שנגמר הפרי בששית מותר גם אם נלקט בשביעית. ובמקום אחר (קדושין ב:) משמע בתוס' שהולכים בירק אחר רוב גידולו (וע"ע בריטב"א שם).
- ומדברי הרמב"ם נראה שגם לענין איסור ספיחים של ששית שנכנסו לשביעית הולכים בירק אחר הקליטה, אך דוקא אם גדל בשביעית, הרבה או מעט, אבל אם נגמר גידולו בששית – אין בו איסור ספיחים [שלא כלענין שאר הלכות שהולכים בירק אחר לקיטה ממש] (עפ"י חזו"א שביעית ט, ב-ג. וע"ע בפירוט השיטות להלכה, בחזו"א שם ס"ק טו-יז; מנחת שלמה מט-ג).

דפים נב – נג

- צח. מה דין ביעור באופנים דלהלן?
- א. המוליך פירות שביעית ממקום למקום.
 - ב. מי שהוציא פירות שביעית מהארץ לחו"ל.
 - ג. שלשה מיני כבשים בחבית אחת.
 - ד. מהי ההגדרה הכללית לקביעת זמן הביעור לפירות שביעית?
 - ה. מאיזה שלב בגידול הפרי חל האיסור לאבדו בשביעית?
- א. המוליך פירות שביעית ממקום שכלו בו הפירות לחיה מן השדה ונתחייבו בני המקום לבערם, למקום שלא כלו, או ממקום שלא כלו למקום שכלו – חייב לבער.
- פירות הבאים ממקום שכלו, אפשר שחייבים לבערם מדין תורה, ואפשר שאין חיוב אלא משום נתינת חומרי המקום שיצא משם אבל מהתורה חיוב הביעור נקבע לפי המקום שהם נמצאים שם עתה. נראה שתלוי הדבר בפרש"י ובשני תירוצי התוס'. ע' חזו"א שביעית יג, ב; או"ח קכד. ולכאורה יש נפקותא מעשית בשאלה זו, בפירות הנשלחים ממקום למקום ללא שהולכים בן המקום; האם זמן ביעורם חל כאשר כלו במקום שיצאו או במקום שהם שם.

המוליך פירות ממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמעו שכלו במקומו; לדברי רב שישא בריה דרב אידי, נחלקו תנאים האם חייב לבער (רבי יהודה) אם לאו (תנא קמא דמתניתין).

לאביי, מסתבר שלדברי הכל פטור (עפ"י חזו"א שביעית יג, ב).

המוליך ממקום שלא כלו למקום שכלו והחזירים למקומם ועדיין לא כלו; אביי פירש שבזה נחלקו התנאים, ואילו רב אשי חולק וסובר שאין טעם לחייבם בביעור, וכי על ידי גב החמור נקלטו לנהוג בחומרי אותו מקום!?

ב. מי שהוציא פירות שביעית מהארץ לחו"ל והגיע זמן הביעור – מתבערים בכל מקום שהם. רבי שמעון בן אלעזר אומר: יחזור למקומם ויתבערו (אשר בארצך). נחלקו רב הונא בריה דרב איקא ורב כהנא האם פסק רבי אבהו הלכה כרבי שמעון בן אלעזר או כתנא קמא. ורב ספרא נקט למעשה כרב הונא להקל, שאין צריך להחזירים למקומם. ודעת רב יוסף להחמיר.

א. להלכה פסק הרמב"ם (שמיטה ויובל ז, ב) שמתבערים במקומם, כמו שנהג רב ספרא. והוסיף (עפ"י התוספתא) שאין מעבירים אותם ממקום למקום. וטעמו, כשם שאין להביאם לכתחילה לחו"ל כך אין להביאם למקום חדש בחו"ל שהרי זו הבאה חדשה (חזו"א שביעית יג, ד עפ"י הירושלמי). ואם בא להחזירים לארץ, מותר ותבוא עליו ברכה שלא אמרו אלא שאין מטריחים אותו לכך (עפ"י שבת הארץ ז, יב).

ב. לכתחלה אסור להוציא פירות שביעית מהארץ. והדעה הרווחת בפוסקים שיש בדבר איסור תורה (וכן מבואר בתשובת מהרי"ל דיסקין שבספר ציץ הקדש ח"א טו; עפ"י מנחת שלמה שביעית ו, ה). לפי תירוץ אחד בתוס' (כפי שמופיע לפנינו. וכן הוא בר"ש בשביעית ובשאר ראשונים), מותר להוציא לצורך סחורה המותרת, ורק לאכילה אסור. [באגרות משה (או"ח קפו) משמע שכל שאינו לאכילה – מותר לפי התוס'. ובספר שבת הארץ באר טעם התוס' שכיון שנאסרה סחורה בפירות שביעית לא ראו חכמים צורך להטיל איסור יציאה לסחורה, אף באופנים המיוחדים שהסחורה מותרת. ולפי"ז י"ל שכל שאינו לסחורה אסור, וכגון יצוא אתרוגים לצורך מצוה. וצ"ע].

ובחזו"א (שביעית יג, ד) הגיה בלשון התוס' שלא אסרו חכמים אלא להוציא פירות כדי למכור בחו"ל, ואפילו סחורה מועטת המותרת בארץ, אבל להוציא כדי לאכול – מותר [ולפי"ז הוא הדין לצורך מצות נטילת ד' מינים. עפ"י מנחת שלמה שביעית ו, ה].

והר"ש (שביעית ו, ה) צדד לומר שרק לרבי שמעון בן אלעזר שמתבערים במקומם אסור להוציא, אבל לתנא קמא מותר. ובסוף הביא דברי התוס' שרב ספרא הוציא בשוגג, ומשמע שמסכים לאסור בכל אופן, בין לסחורה בין לאכילה (עפ"י חזו"א שם. ומשמע שנוקט כן לדינא). בכל אופן, לא נאסרו הפירות באכילה אם הוציאום לחו"ל. ואין להמנע מליטול למצוה אתרוג של שביעית שהוציאו לחו"ל (אגרות משה או"ח ח"א קפו וח"ה מב).

יש סוברים שמותר להוציא פירות שביעית לחו"ל לאחר שקויימה בהם מצות ביעור בארץ [כי טעם האיסור לדעתם הוא כדי לבערם בארץ]. ויש חולקים (ע' בית רידב"ז לפאת השלח ה, יח ובמשמרת הבית).

ויש שהתירו במקום הצורך לסמוך על הדעה הנ"ל, להקל ולהוציא פירות שביעית לסחורה בהבלעה וכיוצא בזה (ע' שבת הארץ קו"א כג. וע"ע: משפט כהן פו-פו; אג"מ או"ח ח"ה מב; ספר השמיטה ח, א; קובץ תחומין ז, ועוד).

ע' הליכות שלמה (סוכות י, ל) שהגרשו"א זצ"ל נמנע מלשלוח אתרוג של שביעית לחו"ל, כי רבו החולקים על הרידב"ז שהתיר. ואולם מצד עיקר הדין נקט שאם לא ימצאו אתרוג אחר מותר לשלוח. ואם שולח על מנת להחזירו לאחר החג, קיל טפי. ע"ש.

ג. שלשה מיני כבשים בחבית אחת; –

רבי אליעזר אומר: אוכלים על הראשון. רבי יהושע אומר: אף על האחרון. רבן גמליאל אומר: כל שכלה מינו מן השדה, יבער מינו מן החבית (ואין לחוש לטעם הנבלע מזה לזה, שהרי הוא כמבוער. עפ"י תוס'). והלכה כדבריו.

לדברי רב אשי, נחלקו תנא קמא דמתניתין ורבי יהודה במחלוקת זו; ת"ק מיקל כרבי יהושע, ורבי יהודה – כרבן גמליאל (כפרש"י ור"ת. ואילו לפירוש רבנו נסים, רבי יהודה כרבי יהושע).

א. רש"י ורבנו תם פירשו שלדברי רבי אליעזר שלשתם נאכלים רק עד שהגיע זמן הביעור של אחד מהם. הגיע זמן ביעור של אחד – הכל אסור. ולדברי רבי יהושע מותר לאכול שלשתם עד שכלו שלשתם מן השדה. ונחלקו בדרשת המקראות (עתוס; פירוש הראב"ד לתו"כ בהר ב,ג). התוס' הביאו בשם רבנו נסים לפרש שלר"א נאכלים עד שהגיע זמן הביעור של המין הניתן ראשון בחבית, שהוא העיקרי. ורבי יהושע מחמיר ואומר שאין מותר רק עד שכלה אחד מהם, בין שניתן ראשון בין שניתן אחרון.

ב. הר"ש (בשביעית ט,ה) צדד שלא הקלו רבי יהושע ורבן גמליאל משום נתינת טעם אלא בירקות, משום שלדעת רבי שמעון כל הירקות נחשבות כמין אחד לענין ביעור, אבל בפירות אסור. (בחזון איש (שביעית ט,ד) הקשה על כך מסוגיתנו).

לפירוש הראב"ד (שמיטה ויובל ז,ג) רבי שמעון מחמיר וסובר שאף אם כלה מין אחד מהכבושים בשדה, כל המינים אסורים אעפ"י שאין במין שכלה כדי ליתן טעם בשאר. וע"ע בפירוש רדב"ז על הרמב"ם שם ז,ו ובספר שבת הארץ שם.

ג. דין זה אמור רק בפירות שיש בהם קדושת שביעית, אבל פירות אחרים שקלטו טעם מפירות שביעית, מבואר ברמב"ם שחייב לבער בהגיע זמן הביעור. ואולם הבלוע בכלים אינו טעון ביעור. ולדעת הר"ש סירליאו צריכים הגעלה. וצ"ע (עפ"י מנחת שלמה נא,ט).

ופירות שנתערבו אחר זמן הביעור, אוסרים ב'נותן טעם' כשאר איסורים שבתורה, שהרי ההתר בלע דבר שכבר נאסר. רק הטעם שנבלע קודם זמן הביעור הריהו כמבוער כבר (עפ"י רעק"א על המשנה שביעית ט,ה).

ד. כאשר הפרי שגדל בשביעית כלה מהחיה אשר בשדה – חייבים לבער פרי זה מהבית (ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל – כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך שבבית. פְּלָה לחיה – פְּלָה לבהמתך). והולכים אחר הפירות האחרונים שבאותו חבל ארץ (בארצך).

לפרש"י והרמב"ם, שלש ארצות הן לביעור ולא יותר; יהודה ועבר הירדן והגליל, שכן מקובל שאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל, ולהפך. ולפתוס' תשע ארצות לביעור, שאותן ארצות מחולקות כל אחת לשלש: הר, עמק ושפלה [ולדברי רבי שמעון לא אמרו שלש ארצות אלא ביהודה], וחיה שגדלה בהר אינה גדילה בעמק וכד'. ומשמע בירושלמי שהוא דין תורה.

פירות שנשרו מן האילן ועדיין הם מזומנים לחיה – לא הגיע שעת ביעורם. ואולם תמרים שנשרו לבין השיצים (= קוצים שסביבות הדקל, בגזעו) ואין החיה יכולה ליטלם – נחלקו תנאים האם אוכלים עליהם אם לאו.

פרטו חכמים זמני הביעור של הפירות השונים; יש שקבעו להם תאריך מסוים (ענבים עד הפסח, זיתים

עד העצרת וכו'), ויש שנתנו בהם סימנים אחרים (עד שיכלה האחרון שבצוער; עד שיכלה אחרון של גוש חלב וכד' – כדי שיהא עני יוצא ואינו מוצא לא בנופו ולא בעיקרו רובע אוכלין). ואם ראינו שיש מאוחרים מזמנים אלה במקומות מסוימים – אוכלים על סמך אותם הפירות.

הרמב"ם פסק כפי המובא בגמרא, בענבים עד הפסח וכו'. והרב מברטנורא כתב: זמנים הללו בסתם, כשאין ידוע אם כלה אם לאו, אבל בידוע – הכל לפי מה שכלה.

להלכה, לדעת החזו"א יש לנהוג למעשה בענבים זיתים תאנים ותמרים כזמנים הנקובים בגמרא [והורה להפקיר את היין שנעשה מענבי שביעית, בערב הפסח, ולא יכין לזכות בהם עד סוף הפסח] (ע' חזו"א שביעית טו,ו; ארחות רבנו יא,יא). ויש שכתבו לחוש גם לזמני הביעור כפי הנראה לנו כעת.

דבר שאין ידוע זמן ביעורם המדויק, כאשר מפקיר את הפירות במועד שאמרו חכמים [והיינו שמאז אותו מועד יש להתחיל לחוש שמא כבר כלו], אין לו לחזור ולזכות בהם עד שיצא הספק מלבו וידע בודאות שכבר כלו בשדה. אבל יכול להכניסם הביתה בלא לזכות בהם ועדיין הם הפקר, ובשעת ההפקרה יודיע שאינו זוכה בהם לכשיכניסם (עפ"י מנחת שלמה נא,יח).

מהות הביעור; רש"י כתב, מפקירם במקום מרמס חיה ובהמה. והתוס' כתבו שמוציאים מביתו ומפקירם ושוב מותרים הפירות לעניים לאכילה – כרבי יהודה. ולרבי יוסי מותרים אף לעשירים. ובתוספתא פרשו, מחלקם לשכניו קרוביו ומיודעיו, ומוציא מפתח ביתו ומפקירם לכל ואחר כך יכול להכניסם לתוך ביתו ולאכלם עד שיכלו. והלכה כרבי יוסי (וכן דעת הר"ש שביעית ט,ו והרמב"ן פרשת בהר. וכן נקטו אחרונים להלכה).

והרמב"ם (שמיטה ג,ז) פסק שלאחר הביעור אסורים הפירות באכילה, כי צריך לאבדם מן העולם. והראב"ד כתב ששני ביעורים הם; בתחילה כשכלו הפירות מאותה העיר ומתחומיה, מוציאים לאוצר וב"ד מחלקים אותם לכל אחד שלש סעודות, או מפקירם לכל. ולאחר שכלו מכל אותה הארץ, חייבים לאבדם.

עבר מועד הביעור ולא ביער כמצוה – נאסרים הפירות על הכל (כן הורה החזו"א ועוד עפ"י הראשונים). ויש מתירים אם לא ביער בגלל שגגה או אונס (עפ"י ספר חרדים, תשובת הגרשו"א ועוד).

ה. לדברי רבי יוסי, משנעשו ענבים 'סמדר' – שנפל פרח הגפן ונראית צורת הענבים. רש"י (דיגם כפרי ואסורים משום ערלה, וכן אסור להפסידם בשביעית. ולדברי חכמים [כדעת בית הלל] רק משגדלו קצת ונהיו ל'בוסר' דהיינו 'גרוע', ושיעורם כפול הלבן.

פסק הרמב"ם (מעשר שני ט,יג; שמיטה ה,יח) כחכמים.

יש מפרשים שיעור זה: משהיו לענבים גרעינים, ומאותה העת נקרא 'פרי' (ע"ה); פירוש הרב מברטנורא שביעית ד,י. וכמו 'משיגרעין'. ויש מפרשים משיזחילו מים [מלשון הכתוב 'כי יגרע נטפי מים'], כלומר משייסחטו ויצא מהם מים (עפ"י ירושלמי שביעית; פני משה ועוד).

שאר האילנות – משיזיאו (רש"י: תחילת העלים, ובימי ניסן. ובברכות פרש"י: משיזיאו את הפרי. והרמב"ם כתב (שמיטה ה,יח) 'משיזיאו בוסר'. ונראה מדבריו שנוקט להלכה שחכמים אינם מודים לרבי יוסי בשאר אילנות. ע' דובב מישרים ח"ג ה). דברי בית שמאי. בית הלל אומרים: החרובים – משישרשו, והזיתים משיניצו, ושאר כל האילנות – משיזיאו.

קודם שהגיעו לזמנים הללו – אין אסור בקציצתם מן האילן משום הפסד פירות שביעית, שעדיין אינם 'פרי'.

פירות קטנים שלא יגדלו עוד, כגון כפניות שבדקל זכר – מותר לקצצם מן האילן, שהרי אין זה הפסד להם.

דף נג

צט. א. האם מותר לאכול בשר צלי בליל פסח?

ב. האם מותר לאדם לומר 'בשר זה לפסח' או 'חטים אלו לפסח'?

א. אכילת צלי בליל פסח; יש מקומות שנהגו איסור בדבר, משום שנראה כאוכל קדשים בחוץ. ויש מקומות שנהגו התר.

א. באלו הארצות אין נוהגים לאכול צלי בשתי הלילות. ואפילו אם בישלו מתחילה במים ואחר כך עשאו צלי-קדר יש לאסור. אבל לצורך חולה קצת, יש להקל בזה. צלוי ואחר כך בישלו – מותר לכל (משנה ברורה תעו, א ממגן אברהם ושאר אחרונים).

ב. במקום שנהגו שלא לאכול צלי, אסור כל דבר שטעון שחיטה, גם עגל ועוף שאין הפסח בא מהם, אבל דגים וביצים צלויים – מותר (או"ח תעו, ב).

ג. מקום שאין בו מנהג מסוים – מותר לאכול בו צלי (מרומי שדה להלן עד).

גדי מקולס (= צלוי בשלמות, ראשו על כרעיו ועל קרבו, כפסח) – אסור בכל מקום, כמו שמסר רבי יוסי: תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסים בלילי פסחים. שלחו לו החכמים: אלמלא תודוס אתה [שהיה גברא רבה, ועוד מטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים] גורנו עליך נדוי. לסברת רב ששת משמע שלדעת רבי שמעון אין איסור בדבר מפני שלא התנדב כדרך המתנדבים (רש"י: שהמקדיש לאחר שחיטה, אין בדבריו כלום. תוס': המקדיש ע"מ לשחוט בחוץ – אינו הקדש), הלכך אין זה נראה כאוכל קדשים.

[וכן ר"ג נהג התר באכילת גדי מקולס (משנה ביצה כב:)].

איסור גדי מקולס כולל הן אכילתו בליל ט"ו, הן עשייתו בזמן הפסח – אפילו אינו אוכל. ואפילו עושהו בסתם ואינו אומר כלום, ואף במקום שנהגו שלא לאכול צלי (עפ"י פוסקים או"ח תסט).

יש אומרים שאם עבר ועשהו, וחתכו אברים אברים קודם שמביאו על השלחן – מותר לאכול. וכן מותר לאכול מקולס למחר אף אם צלאו בליל פסח [מלבד לדעת הסוברים שהאומר 'בשר זה לפסח' נאסר באכילה, כדלהלן] (עפ"י פמ"ג; שע"ת כשם בכור שור להלן עג). אף בזמן הבית נהג איסור אכילת גדי מקולס חוץ לירושלים (עפ"י צ"ח להלן עד).

ב. אמר רב יהודה אמר רב: אסור לו לאדם שיאמר 'בשר זה לפסח הוא' [אבל אומר: 'בשר זה ליום טוב'. פוסקים], מפני שנראה כאילו הקדיש בהמתו ואוכל קדשים בחוץ. ודוקא כשאומר במפורש, אבל אינו אומר – מותר, מלבד גדי מקולס כאמור.

אמר רב פפא: דוקא בשר, אבל חטים – מותר, 'אשמרם לפסח' קאמר.

א. נחלקו דעות הפוסקים אודות בשר בהמה שאינה ראויה לקרבן פסח. וכתב במשנ"ב (תסט) שלכתחילה יש להזהר אפילו בעוף שלא לומר 'לפסח', אם כי דעת השו"ע ושאר אחרונים שאין איסור אלא בבהמה.